

Tadeusz Rudkowski

Zabytkowa ceramika budowlana - Symposium konserwatorskie Kadyny, pow. Elbląg, 9-10 czerwca 1972

Ochrona Zabytków 25/4 (99), 301-303

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

kie uwagi, postulaty i cenne słowa krytyki zostaną wnikliwie rozważone przez Dyрекcję PKZ.

Pierwszy dzień obrad zakończyło towarzyskie spotkanie uczestników sympozjum w Klubie Zakładu PKZ w Jarosławiu. Zgodnie z programem w drugim dniu konferencji odbył się objazd, którego celem było zwiedzenie wybranych zabytków architektury drewnianej. Zwiedzono cerkiew w Chotyńcu (z r. 1613, obiekt przed remontem) i Czerteżu (z r. 1742; gruntowna konserwacja wykonana w latach 1967—1968 przez PKZ), kościół w Haczowie (z ok. poł. w. XV; w trakcie prac konserwatorskich wykonywanych początkowo przez MBL w Sanoku, a obecnie przez PKZ) oraz zespół kościelny w Bliznem, składający się z kościoła parafialnego (z drugiej połowy w. XV), wikarówki, organistówki, stodoły plebańskiej i dawnej szkoły parafialnej (w. XVIII—XIX; remont zespołu systemem gospodarczym od r. 1967). Zwiedzono także Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku, po którym oprowadzała mgr inż. arch. Halina Konopczyńska, autorka projektu wstępnego zagospodarowania przestrzennego Parku Etnograficznego⁷.

Ryszard Brykowski

⁷ Plan perspektywiczny Parku Etnograficznego w Sanoku był już omawiany, por. R. Brykowski, A. Kisielewska, *Sprawozdanie z posiedzenia Rady Muzealnej Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku w dniach 24—25 maja 1968*, „Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku”, 1969, nr 9, ss. 56—61.

ZABYTKOWA CERAMIKA BUDOWLANA — SYMPOZJUM KONSERWATORSKIE KADYNY, POW. ELBLĄG, 9—10 CZERWCA 1972

W dniach 9 i 10 czerwca 1972 r. w miejscowości Kadyny w powiecie elbląskim odbyło się sympozjum konserwatorskie *Zabytkowa ceramika budowlana*, którego organizatorem był Oddział Gdański PKZ. Interesujący temat ściągnął do Kadyn ok. 100 specjalistów z całej Polski. Gości zebranych w miejscowym pałacu powitał inż. Zdzisław Babicki, dyrektor Oddziału Gdańskiego PKZ.

Referat *Dawne techniki ceglarskie na Pomorzu Środkowym, Warmii i Mazurach* wygłosił dr Marian Arszyński z Uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu. Po krótkim przedstawieniu początków cegielnictwa w Europie referent, na podstawie zebranego materiału, zasugerował, że produkcja cegły została przetransponowana na omawiane tereny z krajów położonych nad Renem. Najstarsza wzmianka o cegielni pomorskiej pochodzi z r. 1246 i dotyczy Elbląga. Najdawniejsze cegielnie autor referatu dzieli (zaznaczając, że nie jest to podział zbyt precyzyjny) na: wzniesione dla zrealizowania jednej, określonej budowy oraz takie, które zakładałyby ciągłą produkcję ceramiki budowlanej. Zwraca uwagę, że nie doceniano dotychczas problemu wykorzystywania w budownictwie średniowiecznym cegieł pochodzących z rozbiórki obiektów starszych, co prowadziło nieraz do błędnych wniosków, np. przy badaniu rozmiarów cegieł. Przedstawiając organizację cegielnictwa średniowiecznego na Pomorzu, dr Arszyński szerzej omówił metody produkcji cegły, które nie ulegały prawie żadnym zmianom aż po wiek XIX, tj. do chwili wprowadzenia wyrobu mechanicznego. Wystąpienie zakończyły ciekawe wywody na temat rozmiarów cegły średniowiecznej i przyczyn, które uniemożliwiają znalezienie prostego związku pomiędzy jej wielkością a czasem powstania.

Drugi referat o charakterze historycznym *Zabytkowa ceramika budowlana i jej formy architektoniczne* wygłosił doc. dr Józef Frażik z Instytutu Historii Architektury i Konserwacji Zabytków Politechniki Krakowskiej. Referent omówił jedno z zagadnień z dziedziny historii kształtek ceramicznych produkowanych na ziemiach polskich, a mianowicie — ciągi rozwojowe kształtek żebrowych. Wykazał zasadniczą różnicę pomiędzy profilami żebrowań gotyckich w Polsce północnej i południowej. Na północy mają one z reguły, oprócz części profilowej, znacznie wydłużoną część prostokątną,

natomiast na południu cegły tego typu są znacznie krótsze, a części prostokątnej w ogóle brak. Na podstawie zebranego materiału porównawczego autor referatu wykazał związki zachodzące pomiędzy przekrojem żebra, a czasem jego powstania. Prawdopodobnie taka jest szczególnie zauważalna na południu Polski, gdzie można wyróżnić trzy fazy kształtowania żeber. We wczesnym gotyku przekroje są względnie proste, w gotyku dojrzałym obserwuje się znaczną rozbudowę profili żebranych, aby u schyłku gotyku powrócić do form prostszych.

Magnetyczne datowanie ceramiki budowlanej — to tytuł kolejnego referatu, wygłoszonego przez mgr Wacława Czyszkę z Obserwatorium Geofizycznego PAN na Helu. W referacie przedstawione zostały trzy główne metody nowoczesnego datowania ceramiki: metoda C_{14} , metody termoluminiscencji i metoda tzw. archeomagnetyczna. Dwie pierwsze metody, bardzo dokładne, mogą mieć zastosowanie tylko przy badaniu obiektów starych, liczących powyżej 2000 lat. Trzecia z metod bazuje na własnościach magnetycznych glin. Namagnesowanie cegły powstające w czasie stygnięcia po zakończeniu wypalania jest absolutnie stabilne. Nawet bardzo duże wyładowanie elektryczne, jak np. uderzenie pioruna w budowlę ceglana, nie może zmienić stosunków magnetycznych zawartych w ceglach. W pobranych do badania próbkach łatwo jest oznaczyć moment magnetyczny i inklinację, co pozwala określić wiek cegły z dokładnością do 25 lat. Gdyby można było wyznaczyć jej deklinację — co byłoby możliwe tylko wówczas, gdyby cegła pozostawała nienaruszona w miejscu stygnięcia po wypaleniu — wówczas precyzja datowania wzrosłaby jeszcze do 15 lat. Obecnie opracowano już tablice pozwalające na dokładne datowanie (w granicach do 25 lat) ceramiki pochodzącej z okolic Gdańska, Sieradza i Cieszyna. W końcowej części referatu mgr Czyszek przedstawił rozwój badań archeomagnetycznych na świecie, a następnie zaapelował o nadsyłanie do Obserwatorium Geofizycznego dokładnie datowanych obiektów ceramicznych, które mogłyby stanowić wyznaczniki dla opracowywania dalszych tablic obliczeniowych.

W następnym referacie *Datowanie magnetyczne jako dyscyplina pomocnicza w badaniach architektonicznych* mgr Tadeusz Domagała z Oddziału PKZ w Gdańsku przedstawił początki, sięgającej r. 1968, współpracy pomiędzy PKZ a Obserwatorium Geofizycznym na Helu. Zrelacjonował także metody pobierania cegieł do badań. Dotychczas wiele trudności nasuwało znalezienie takich obiektów architektonicznych, których pewne fragmenty można by datować możliwie bezbłędnie. Obecnie każdą cegłę pochodzącą z Pomorza można datować z dokładnością do 25 lat.

Referat programowy *Cegielnia w Kadynach — profil i możliwości produkcyjne* wygłosił mgr inż. Tadeusz Leśko z Przedsiębiorstwa Geologiczno-Badawczego w Gdańsku. Cegielnia w Kadynach, założona na początku ubiegłego stulecia w pobliżu pokładów wysokoplastycznej gliny stanowiącej doskonały surowiec ceramiczny, działała nieprzerwanie do r. 1944. W latach powojennych dwukrotnie próbowano ją uruchomić, lecz bez większych rezultatów. Dopiero, gdy powstały tutaj warsztaty ceramiki artystycznej PWSSP w Gdańsku, Kadyny zyskały rozgłos ogólnopolski. Obecnie rusza produkcja elementów ceramicznych dla potrzeb konserwacji dawnej architektury, jedyna tego rodzaju placówka w Polsce. Opracowana technologia umożliwia zarówno produkcję wyrobów tzw. „czerwonych”, jak i krytych szklivem, w szerokim asortymencie (11 pozycji), m.in. dachówki, gąsiorzy, cegły profilowane, płyty podłogowe. W pierwszym okresie przewiduje się rocznie wyrób ok. 150 tys. sztuk cegły profilowanej lub 320 tys. sztuk dachówek typu średniowiecznego. O potrzebie rozpoczęcia takiej produkcji mówiono już dawno.

Wszystkie referaty wygłoszone na sympozjum wywołały ożywioną i długą dyskusję, w której brało udział kilkadziesiąt osób. Interesowano się zabytkową ceramiką budowlaną w najszerszym pojęciu, np. wykonywaniem profili na ceglach, ich strukturą, wymiarami itp. Prawie wszyscy dyskutanci podkreślali wielkie znaczenie metody archeomagnetycznej dla określania wieku cegły. Nosi ona wszelkie znamiona nowoczesności i jako taka powinna być dokładniej poznana i stosowana w naszym kraju. Padło jednak kilka głosów, że należałoby z pewną rezerwą podchodzić do nowej metody. Przy jej stosowaniu można opierać się tylko na dużej ilości przebadanego materiału i to dokładnie wydатовanego. Trzeba przecież zawsze wziąć tzw. „poprawkę” przy określaniu wieku; historycy architektury również mogą się pomylić, a to z kolei rzutuje na wynik badań metodą archeomagnetyczną. Metoda archeomagnetyczna jest o tyle cenna, że pozwala określić datę wypalenia cegły, a nie użycia jej do budowy.

W ramach sympozjum zorganizowano pokaz prac wykonanych w Pracowni Projektowej Oddziału Gdańskiego PKZ oraz dokonano uroczystego otwarcia nowej cegielni,

połączonego z jej zwiedzaniem. W związku z sympozjum, w salach Muzeum Zamkowego w Malborku odbyło się otwarcie niezwykle interesującej wystawy „Zabytkowa ceramika budowlana”. Trzon wystawy stanowiły obiekty pochodzące ze zbiorów Steinbrechta, po raz pierwszy po wojnie udostępnione do zwiedzania. Zakończeniem sympozjum była tradycyjna lampka wina, którą PKZ podejmowały uczestników spotkania w salach malborskiego zamku.

Tadeusz Rudkowski